

II. Давня українська література

Тема 4. «Слово про похід Ігорів»

Жанр

У «Слові...» присутні елементи двох жанрів: прози й поезії. Перші видавці визначили його як героїчну пісню, сучасники — як поему (поетичність метафор і порівнянь, ритмічна будова значної частини тексту, багата символіка) або повість.

Сучасні вчені відзначають, що тут наявні яскраво виражені епічні елементи, сильний ліричний струмінь, ритмізована мова, своєрідна композиція, що дає підставу вважати цей оригінальний високохудожній твір героїчною поемою. .

Автор

Думки вчених розійшлися: одні вважають, що твір написаний кимсь із тогочасної феодалної верхівки (може, самим Ігорем чи його сином Володимиром), інші - незнатною людиною, вихідцем з Чернігово-Сіверщини, одним із учасників походу, який повернувся на батьківщину. Деякі вважають автором Бояна.

Техніка написання «Слова...». Видання твору

Віднайдений текст «Слова...» був написаний скорописом без проміжків між словами, з надрядковими літерами і знаками (титлами), що для економії дорогого пергаменту ставилися замість пропущених літер.

Згодом О.І. Мусінім-Пушкінім текст був поділений на слова, речення, абзаци. Було зроблено копії.

1792 р. - час відкриття рукопису;

1800 р. - перше видання «Слова...».

Тема твору

Зображення невдалого походу князя Ігоря проти половців 1185 р. (у вузькому розумінні); історична доля Руської землі, її минуле, сучасне й майбутнє (у широкому розумінні).

Ідея твору

Заклик до єднання, любові до рідної землі.

«Слово про похід Ігорів» - не тільки найвидатніша пам'ятка давньоруської літератури, але й зразок героїчного епосу народу. Невідомий автор закликає берегти й любити Русь-Україну, примножувати її багатства.

Характерні риси «Слова...» (спільні для всіх усних і писемних творів героїчного епосу):

- проводиться тема захисту рідної землі від народу-агресора;
- історичне тло створюється у протистоянні ворогу;
- у центрі боротьби стоїть держава;
- епічні герої орієнтуються на верховного правителя, який уособлює народну єдність;
- з повагою мовиться про родоначальників;
- герої проявляють небачену сміливість і в бій за рідну землю йдуть, як на свято.

Історична основа

Невідомий автор розповідає про похід новгород-сіверського князя на половців 1185 р.

Міжусобні змагання князів Київської Русі за землю призвели до жахливої руйни: пограбування міст, спалення сіл, захоплення полонених, убивства родичів.

Ситуацією скористалися половці, які з 1061 р. нападали на східнослов'янські землі.

Керуючись головним завданням (захист Руської землі), у 1183 р. Великий князь київський Святослав з допомогою ще кількох князів переміг половців. Князь Ігор також вирішує завоювати половців: перший похід - вдалий, другий (через 2 роки, у 1185 р.) - закінчився поразкою у битві на р. Каялі.

Композиція

- Вступ (пісня Бояна) - роздуми автора над манерою описування подій.
- Основа частина (кілька оповідань):
 - виступ Ігоревої дружини;
 - похід;
 - битви з половцями;
 - сон і «золоте слово» Святослава;
 - «плач Ярославни»;
 - втеча Ігоря з полону;

- закінчення (величання Ігоря, князів і дружини).

Образи «Слова...»

Центральні образи: Руська земля, Ігор, Святослав, Ярославна, Всеволод, автор та ін.

Людські характери змальовано скупю, але в кожному підкреслено найприкметнішу рису: в Ігоря - хоробрість, у Святослава - мудрість, у Ярославни - вірність.

Руська земля: Дніпро, Дон, Волга, Рось, Сула, Донець, Дунай, Чорне й Азовське моря, міста Київ, Корсунь, Чернігів, Новгород, Галич, Путивль, половецькі степи, тощо - усе набуває людських рис, оспівується з використанням мотивів давньої слов'янської міфології.

«Криваві зорі світ провіщають; чорнії тучі з моря ідуть... Земля гуде. Ріки мутно течуть. Порохи поля покривають».

Князь Ігор. Автор «Слова» відроджує героїчний образ Ігоря — полководця, вождя, який вийшов у похід за землю Руськую.

Затемнення сонця - авторський поетичний прийом, за допомогою якого повністю реабілітується князь Ігор і його похід. Згідно з уявленнями XII ст. затемнення було провісником можливої біди, яка, однак, не вважалася неминучою. Тому князь Ігор приймає рішення вийти в похід назустріч небезпеці і відвести біду від рідної землі навіть ціною власного життя. Це і є найвищий подвиг в ім'я Вітчизни.

Ігор Святославич - чесний і відкритий, гордий і відважний, мужній і рішучий, вольовий, зневажає смерть, полон для нього - найбільша ганьба («Лучче ж потятим бути, аніж полоненим...»), але необачний, надміру запальний.

Святослав — великий державний діяч, справжній патріот і благородна людина, мудрий, хоробрий, висуває ідею єдності руських князів з метою зміцнення Київської держави.

Ярославна (справжнє історичне ім'я - Єфросинія, дочка галицького князя Ярослава Осмомисла) - єдиний жіночий образ твору. Вірна й самовіддана дружина князя Ігоря, наділена моральною красою, глибоким ліризмом, здатна на самопожертву заради коханого, усієї держави. Вона звертається до сил природи (Дніпра-Славутича, Вітру, Сонця), щоб ті послабили полонські муки не лише її чоловіка, а й інших воїнів- русичів. Ярославна - заступниця всіх воїнів Київської Русі.

Переклади і переспіви «Слова...»

Переклад - це текст, слово, усне висловлювання, літературний твір, перекладені з однієї мови на іншу з максимальним збереженням стилю письменника, мовних особливостей. У перекладі не повинно бути імпровізацій. Переспів - вільний переклад

віршами; те, що є повторенням відомого, сказаного, написаного; це власний твір автора, написаний на основі сюжету, змісту, образів, ідей іншого твору.

«Слово про похід Ігорів» спонукало багатьох письменників до створення високомайстерних перекладів і переспівів. Перший переклад твору українською мовою належить М. Шашкевичу. У другій половині XIX ст. талановиті переклади та переспіви «Слова...» здійснили І. Вагилевич, М. Максимович, С. Руданський, Т. Шевченко, І. Франко, Ю. Федькович, Б. Грінченкотайн.; у XXст. -М. Зеров, Н. Забіла, В. Шевчук, Вал. Шевчук, П. Тичина, А. Малишко та ін. У стилі народної думи Панас Мирний склав переспів «Дума про військо Ігореве». Одним із найкращих поетичних переспівів вважають «Слово про Ігорів похід» М. Рильського.

За сюжетом «Слова...» композитор О. Бородін написав оперу «Князь Ігор».